

Біографіка у сучасному інформаційному просторі

Секція «Біографіка у сучасному інформаційному просторі» працювала на базі Інституту біографічних досліджень НБУВ. До програми її роботи було включено доповіді 27 науковців і бібліотечних фахівців. Серед них: 3 доктори наук, професори, 13 кандидатів наук – працівники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, Київського національного університету культури і мистецтв, Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, Харківської академії дизайну і мистецтв, Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, Національної парламентської бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Національної наукової медичної бібліотеки України, Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України.

Вступним словом роботу секції відкрив перший заст. ген. директора НБУВ, канд. іст. наук **В. І. Попик**. Він наголосив на необхідності дослідження проблем біографіки у всіх її жанрах, формах і проявах у культурному, духовному, інформаційному просторі України. Технічні засоби, формування електронного інформаційного середовища в цьому сенсі важливі тим, що створюють нові, незнані раніше, умови для інтенсивного спілкування людини, суспільства з постатями минулого, так само як і з відомими сучасниками.

Виступаючи з доповіддю «Нові тенденції у розвитку електронних ресурсів біографічної інформації», В. І. Попик звернув увагу на те, що біографіка, яка традиційно належала в Україні до сфери елітарної науки й культури – академічної і університетської, письменницької – до діяльності провідних журналів і видавництва, у наш час дедалі більшою мірою переходить до поля тяжіння масової інформаційної культури, до царини ненаукового, прикладного, розважального знання. Нині ця сфера активно експлуатується бізнесом і політиками, вона стала об'єктом значних зовнішніх інформаційних впливів. У ній з'явилося багато політично заангажованого, сенсаційного, навіть скандального. Прикро, що за таких умов вітчизняна академічна і університетська біографіка залишається непорушно елітарною, створюється вузьким колом і працює на вузьке коло, мало впливає на піднесення історичної і національної свідомості українців. Це суперечить завданням науки XXI ст. Адже її головна функція тепер, наголосив доповідач, – не лише примноження знань, але й технологічна: їх упровадження, забезпечення ефективного використання. З цього погляду вкрай необхідними є соціологічні дослідження біографічного читання в Україні. Це стосується і друкованої, і електронної біографіки. Хто читає, що читають, для чого, що і як сприймають? Якими є шляхи актуалізації біографічної інформації, підвищення її впливу на різні категорії населення? Науковцям важливо звернути увагу і на зростаючий нині інтерес до біографій звичайних людей, генеалогії простих родин. На цьому ґрунті з'явилися відкриті системи біографічної і генеалогічної інформації, генеалогічні форуми, блоги, у т. ч. історико-родовідні. Вони вимагають серйозного критичного аналізу і науково-методичної підтримки з боку дослідників-професіоналів.

Пров. наук. співробітник Інституту біографічних

досліджень НБУВ, канд. іст. наук **С. М. Ляшко** у доповіді «Життєпис роду Гамченків: проблеми просопографії в контексті особливостей джерельної бази» зробила спробу реконструкції історії представників родини Гамченків (Сергія, Івана, Дмитра та Євгена), використовуючи матеріали Державного архіву Житомирської області, особового фонду С. С. Гамченка і О. Ф. Лагодовської, Всеукраїнського археологічного комітету (ВУАК), що зберігаються в Науковому архіві Інституту археології НАН України, Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Галузевого Державного архіву Служби безпеки України. Доповідачка продемонструвала залежність джерельної бази біографічних і родовідних досліджень, їх обсягу, складу, характеру від впливу історичних подій. Вона проаналізувала, яким чином залежно від мети конкретного біографічного дослідження та пізнавальних завдань дослідник обирає пріоритетні за пізнавальними можливостями джерела і поєднує їх у комплекс джерел із наступною класифікацією та добором оптимальних методів використання. При цьому, наголосила С. С. Ляшко, важливо пам'ятати, що обрані джерела пов'язані між собою предметом дослідження, співвідносяться між собою і можуть бути інтерпретованими за умов урахування їх системних зв'язків.

Старш. наук. співробітник Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, канд. філос. наук **І. В. Валявко** у доповіді «Епістолярна спадщина як важлива складова біографічного дослідження: листування Дмитра Чижевського та Юрія Шевельова» зазначила, що науковці виявляють інтерес до листів у трьох випадках: коли використовують цитати з них для підтвердження чи заперечення власної думки; для з'ясування історії написання якогось твору; для характеристики певних осіб. При цьому, приватна кореспонденція виконує допоміжну функцію. Меншою мірою у центрі уваги науковця, на думку доповідачки, перебувають листи до однієї чи кількох осіб, листи, які стосуються певної проблеми або написані в певний період. Саме такий підхід дає змогу простежити невідомі сторінки творчої біографії особистості. Дослідниця наголосила, що оскільки листи є не тільки акцією, а й реакцією на суспільні події, то на їх основі можна глибше пізнати епоху, ставлення автора до тих чи інших подій. Окрему групу становлять публікації листів, що супроводжуються короткими передмовами, які інформують читача про збирання епістолярію, місця його зберігання, характеризують коло кореспондентів тощо. На її думку, можна виокремити такі основні підходи до вивчення листів: за адресатно-рецептивною спрямованістю; за «чистотою» жанрової структури; за проблемно-тематичним спрямуванням; за стильовим принципом.

У доповіді старш. наук. співробітника Інституту біографічних досліджень НБУВ, д-ра іст. наук, професора **Т. І. Ківшар** «Бібліотечна біографіка в контексті розвитку українського бібліотекознавства» йшлося про сутність бібліотечної біографіки, історію її розвитку та сучасний стан. Доповідачка, зокрема, відзначила, що проблема висвітлення біографій діячів бібліотечної справи розробляється з початку XX ст. у контексті вивчення теорії бібліотекознавства. Саме у працях Л. Б. Хавкіної вперше було визнано необхідність вивчення біографій діячів бібліотечної справи як однієї з теоретичних проблем бібліотекознавства, хоча радянські бібліотекознавці не мали змоги включати вивчення біографій діячів бібліотечної справи до предмета бібліотекознавства. На су-

часному етапі, на думку дослідниці, бібліотечна біографіка робить лише перші кроки у своїй інституалізації. Тому існує багато проблем як щодо завдань, так і напрямів її розвитку, історіографічної та джерельної бази, термінологічного забезпечення, визначення базових понять. До завдань бібліотечної біографіки Т. І. Ківшар відносить і вивчення культурного феномена, яким є бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство (у межах бібліотеки), дослідження ідей, теорій, системи поглядів науковців, здійснене в історичному дискурсі у контексті наукових біографій вчених, практичних працівників бібліотеки. Крім того, завданнями бібліотечної біографіки можна також вважати виявлення й аналіз різних видів історико-біографічних джерел, вивчення особливостей біографічного письма, отримання біографічних знань, відтворення біографій діячів бібліотечної справи, бібліотекознавців, бібліографів й бібліографознавців, а також осіб, пов'язаних з бібліотечною діяльністю. На завершення доповідачка зупинилася на проблемі структури бібліотечної біографіки, яка може включати бібліотекознавчу, бібліографознавчу, книгознавчу (в межах бібліотечної діяльності) біографіку, а також вивчати біографії працівників, котрі здійснюють інформаційно-аналітичну діяльність у бібліотеках (інформаційних аналітиків). Практичне значення бібліотечної біографіки значно зростає у контексті формування фундаментального національного біобібліографічного зводу, оскільки біографічна інформація про фахівців бібліотечної справи, а також осіб, причетних до бібліотечної діяльності, становить його невід'ємну складову.

Ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Н. І. Любо-вель** у виступі «Основні тенденції розвитку мемуаристики Буковини кінця XIX – поч. XX ст.» відзначила, що XIX ст. стало новим етапом в еволюції мемуаристики і не лише української. Це було зумовлено декількома чинниками, а саме, суспільно-політичними змінами внаслідок реформ у Російській і Австро-Угорській імперіях та революційними подіями у Європі, які стимулювали духовну активність особистості, що розширило її історичну та національну самосвідомість. Не менш істотний вплив на зміцнення спогадової традиції справив бурхливий розвиток видавничої справи, котрий змінив цільові настанови мемуарів – вони стають публіцистичними і, таким чином, розглядаються не лише як культурне явище, а й як активний чинник літературного та суспільно-політичного життя. Кінець XIX – початок XX ст. стали для мемуаристики Буковини, початковим етапом її розвитку. І це цілком закономірно, адже у краї до цього часу була відсутня національна еліта. Серед жанрів тогочасної мемуаристики домінували традиційні: щоденники та щоденники-хроніки; автобіографії; власне спогади (про історичні події та про історичних осіб). Тематично мемуаристика стала відповіддю на процес національно-культурного відродження Буковини, реакцією тамтешньої еліти на політичні події початку XX ст. Водночас Н. І. Любопель зазначила, що більшість тогочасним спогадам бракувало аналізу, глибокого розуміння місця і ролі Буковини в загальноісторичному процесі, причин поразки українських визвольних змагань. Найбільш системними можна вважати мемуари двох вчених, активістів українського національно-визвольного руху – Мирона Кордуби і Дмитра Дорошенка, які розглядали події на Буковині у широкому всеукраїнському та загальноєвропейському контексті.

Ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Н. П. Марченко** у доповіді «Персоналізація інформаційних ресурсів: від інформування до комунікації» зазначила, що персоналізація – це максимально повне відтворення природної потреби люди-

ни «бути особистістю», а також суспільної потреби, що передбачає включеність особи у соціальні зв'язки. Саме з цього погляду, наголосила доповідачка, біографіка із засобу осягнення та збереження інформації про персону перетворюється на процес персоналізації суспільного буття, а отже має включати не лише сукупність відповідної інформації, а й середовище, що її продукує, зберігає та поширює. На прикладі активного формування упродовж останніх років мережевої спільноти заінтересованих у продукуванні, поширенні, дослідженні та належному використанні книги для дітей було зроблено спробу окреслити найбільш перспективні шляхи створення подібної спільноти в межах біографічного дискурсу, вказано на важливість свідомої персоналізації інформаційних ресурсів як найбільш ефективного способу переходу від інформування до комунікації та залучення більшої кількості користувачів до активної діяльності в межах певного дискурсу. Н. П. Марченко наголосила на принциповій відмінності процесів заснування, функціонування академічного інформаційного ресурсу і формування навколо нього заінтересованої спільноти. Розкрила можливості використання для інформування та комунікації в межах біографічного дискурсу соціальних мереж, блогосфери, «живих» журналів, персональних сайтів тощо.

Підвищений інтерес у присутніх викликала доповідь ст. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. М. Яценка** «Українські персональні покажчики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: хронологічно-статистичний аналіз». На основі зібраного співробітниками Інституту біографічних досліджень матеріалу до видання «Персональні бібліографічні покажчики» (Серія «Джерела української біографістики»; вип. 3) вчений здійснив первинний аналіз одного з підвидів біобібліографічних посібників – персональних бібліографічних покажчиків про діячів української історії та культури, що вийшли у світ в Україні та діаспорі з кінця XIX ст. і до наших днів і зберігаються у фондах НБУВ. Доповідач розглянув особливості змісту, структури, форми представлення даних у різні хронологічні періоди, а також сучасні форми персональних покажчиків, акцентував увагу на окремих публікаціях, які справили вплив на розвиток цього виду бібліографії в Україні.

Наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Бугасва** у доповіді «Архівна біографіка митців України в особових фондах Інституту рукопису НБУВ» проаналізувала фонди особового походження діячів музичної культури України з позицій використання архівного документа як джерела біографічної інформації. Об'єктом авторського дослідження стали біографічні матеріали, документи службової діяльності, листування, фотодокументи з архівів І. Берковича, П. Векселя, О. Дзбанівського, І. Дубяньського, П. Козицького, Ф. Колесси, С. Нанія (композитора-аматора), В. Пухальського, П. Сениці, І. Слатіна, К. Стеценка, М. Тутковського. Доповідачка зазначила, що названі архіви суттєво відрізняються за обсягом і складом документів, рівнем їх біографічної змістовності. Однак, це не перешкоджає виявленню біографічних даних та виробленню загальних підходів: перевірки/порівняння умовно нових (архівних) і старих (зафіксованих у друкованих виданнях) фрагментів з біографією постаті, що досліджується. Було виокремлено такі види документів: автобіографія, паспорт, свідоцтва, посвідчення, грамоти, вітальні адреси, а також матеріали, що належать до мемуарного жанру, – спогади, щоденники, записні книжки, листування. Глибина і цінність біографічної інформації, на думку О. В. Бугасвої, у кожному конкретному випадку є своя, втім необхідно пам'ятати, що будь-який архів розглядається як

культурне явище, а особовий фонд того чи іншого митця комплектується за принципом цілісності і максимальної повноти, в якому всебічно відтворюється діяльність особи, найвагоміші результати праці фондоутворювача, віхи життя і діяльності. Такий підхід забезпечує наукове вивчення біографії особи з урахуванням найдрібніших деталей.

У повідомленні наук. співробітника НБУВ, канд. філол. наук **Л. Г. Реві** йшлося про наукову і громадську діяльність вченого, письменника І. Вагілевича у світлі історії українсько-польських зв'язків. На думку доповідача, цей аспект ще не знайшов належного висвітлення в наукових студіях як українських, так і польських дослідників-бібліографів. Було подано характеристику основних праць І. Вагілевича на тлі історичної доби та висвітлено останні, найскладніші, роки його життя.

Наук. співробітник НБУВ **Ю. В. Вернік** у своєму виступі «Домени Українського національного біографічного архіву в дзеркалі on-line джерел біографічної інформації» розкрила аналіз-підходи до побудови класифікаторів доменів і дефініцій в електронних біографічних словниках. Доповідачка виявила проблеми в існуючих класифікаторах доменів суспільного життя, які пов'язані, зокрема, з глибиною деталізації, прив'язкою до офіційних класифікаторів знань, професій та видів діяльності. Задля вдосконалення інформаційної системи УНБА Ю. В. Вернік запропонувала розширити класифікатор доменів відповідно до ієрархічної моделі сфер суспільного життя, пов'язуючи їх із сферами діяльності людини, що відображені в дефініціях.

«Особливості опрацювання джерельної бази у створенні персоналій Українського національного біографічного архіву» – тема виступу мол. наук. співробітника НБУВ **Т. В. Бишевої**. Доповідачка відзначила, що головна увага в процесі наповнення Баз даних УНБА повинна приділятися точному відтворенню даних джерел і правильному розподілу їх за рубриками. З особливою ретельністю дослідник має ставитися до доповнення даних по персоналіях. Йдеться, насамперед, про уважне вивчення відомостей з нових джерел, уважне і критичне зіставлення їх з уже наявною у Базі даних інформацією. У разі уточнення біографічних відомостей при виявленні розбіжностей у різних виданнях, бажано вдаватися не до виправлення даних за «більш авторитетними» джерелами, а до пошуку достовірної інформації в архівних документах. За неможливості здійснити таку перевірку або при відсутності достовірних відомостей, потрібно обов'язково один з варіантів даних вносити до Баз даних як основний, а решту перенести в поле «Що знайдено». Розбіжності у написанні імен фіксуються у полях Баз даних («Головне ім'я/прізвище» та «Варіанти імені/прізвища»). Зі створенням нової рубрики «Анотація» постало завдання зведення в одному полі даних з кількох рубрик («Підстави для занесення», «Звання», «Нагороди та премії»).

Мол. наук. співробітник НБУВ **С. В. Муріна** у повідомленні «Порівняльна характеристика біографічних даних Українського національного біографічного архіву за даними УРЕ та ЕСУ (літера А)» здійснила аналіз контенту УНБА за доменами та кількістю живих, померлих і невизначених персоналій. На основі отриманих даних дослідниці вдалося розширити коло джерел біографічної інформації за рахунок нових наукових видань, позбавлених ідеологічних нашарувань.

Зав. філії ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **А. М. Доркену** у повідомленні «Ресурс «Видатні педагоги України і світу» Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського в контексті розвитку

суспільства знань» ознайомила присутніх з досвідом створення електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу, який виставлено на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (<http://www.library.edu.ua.-net>). Доповідачка зазначила, що роботу над проектом розпочато у 2008 р. Завдяки цьому користувачі мають змогу отримувати комплексні відомості про визначних, але незаслужено забутих або незгаданих у радянські часи вітчизняних і зарубіжних педагогів.

Зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського **Л. О. Пономаренко**, виступаючи з повідомленням «Бібліографічне забезпечення досліджень науково-педагогічної діяльності М. І. Пирогова в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського», репрезентувала сьомий випуск біобібліографічної серії «Видатні педагоги світу», присвячений науково-педагогічній, адміністративній та громадській діяльності М. І. Пирогова. Було зазначено, що електронну версію покажчика розміщено на веб-порталі бібліотеки на сторінках інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України і світу».

У спільному виступі зав. відділу Національної парламентської бібліотеки України **В. О. Кононенко** і провідного бібліографа цієї ж бібліотеки **Н. І. Абдулаєвої** «Методика укладання сучасних довідкових видань у галузі бібліотечної біографіки» було презентовано видання «Українські бібліографи: біографічні відомості, професійна діяльність, бібліографія» К., 2008–2010). Доповідачки ознайомили присутніх з досвідом його підготовки, а також зазначили, що на основі згаданої праці створено електронний ресурс, який постійно оновлюється.

У рамках секційного засідання було проведено презентацію нових видань НБУВ. Зокрема, **О. В. Бугасва** представила підготовлену нею монографію «Архівна спадщина Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича» (К., 2011), а **В. І. Попик** – черговий, сьомий, випуск наукових праць Інституту біографічних досліджень НБУВ «Українська біографістика» (К., 2010).

В результаті активного обговорення стану сучасної української біографіки у контексті інформаційних потреб суспільства учасникам секційного засідання вдалося виокремити проблеми, розв'язання яких вимагає наполегливої творчої співпраці науковців, педагогів і упорядників інформаційних ресурсів, а саме: визначення пріоритетів у розвитку української біографіки; створення єдиних науково-методологічних засад розроблення біографічних інформаційних ресурсів та методики їх наповнення.

Надія Любовець,
старш. наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

Володимир Попик,
перший заст. генерального директора НБУВ,
канд. іст. наук